

Seip, vi og de andre

Av Stein Tønnesson

I *Nytt Norsk Tidsskrift* 2/98 forsvarte Hallvard Tjelmeland oss historikere mot Sverre Jervells myter om hva vi står for. Det er underlig hvordan ikke-historikere tviholder på myten om at norske historikere og norske skolebøker er preget av Ernst Sars' og Arne Bergsgårds gamle historieoppfatning. Den har vært passé i et halvt århundre. Tjelmeland fortjener ros for nødvendig oppryddingsarbeid. Dessverre kom han imidlertid i skade for å gjøre to småfeil, den ene med en skjebnesvanger konsekvens. Tjelmeland viste til «slike kjende Seip-vendingar som at vi fekk «friheten i gave» i 1814 og at 1800-talsnasjonalismen var basert på «vikarierende motiv».» Jens Arup Seips poeng var ikke at 1800-talsnasjonalismen var basert på vikarierende motiver, men at den gjorde tjeneste som vikarierende motiv for politikere hvis egentlige motiv var maktkamp mot hverandre. Seip var sterkt kritisk til alt som hadde med nasjonale følelser å gjøre og mente slike følelser først og fremst ble brukt av maktmennesker med andre mål for øyet. Når Tjelmeland sier at «friheten i gave» er en Seip-vending, har han rett, selv om Seip la ordene i munnen på Sverre Steen. Uttrykket gjorde tjeneste som tittel på Seips anmeldelse i *Arbeiderbladet* 5. januar 1952 av Steens bok *1814*, første bind av verket *Det frie Norge*. Denne skoledannende boka gjorde på en diskret og overbevisende måte opp med Ernst Sars' teori om 1814 og la avgjørende vekt på det europeiske stormaktsillet og Christian Frederiks personlige politikk som årsaker til at Norge fikk en selvstendig og fri forfatning. På forhånd hadde det ikke, skrev Steen, «vært noe folkeønske i Norge å bryte ut av unionen» (med Danmark). Seip gikk enda lenger i sin anmeldelse og sa at «norsk selvstendighet ble skapt av kjærlighet til Danmark». Når Seip valgte «friheten i gave» som formel for Steens teori, var dette trolig en finne til Sars, som på første side av *Norges Politiske Historie 1815–1830* (utgitt under en annen unionskamp i 1904) hadde hevdet at frihet og

selvstendighet aldri vinnes på noen varig måte «ved Fund eller Gave; – det kan alene ske ved Arbejde og Kamp».

Tjelmelands første småfeil var ubetydelig. Hvor er da det skjebnesvangre? Jo, i det lille ordet «vi». Tjelmeland skriver i referansen til Seip: «vi fekk «friheten i gave»». Dette gav statsviteren Iver Neumann en foranledning til å brodere videre på Jervells myter i *Nytt Norsk Tidsskrift* 4/98: «Seips uproblematiske utgangspunkt er jo nettopp dette vi-et, altså Norge, mens spørsmålet man må stille er i hvilken grad hendelsene i 1814 sydde sammen et politisk Norge med tilbakevirkende kraft. I hvilken grad var det som skjedde *efter* 1814 som konstituerte det politiske *vi* som er utgangspunktet for Seips resonnement?» I dette sitatet etterlyser Neumann omtrent det Seip faktisk gjorde, bare med det forbehold at Seip la sterk vekt på det som skjedde i 1814, ikke bare etterpå.

Seip hadde ikke det nasjonale «vi» som verken uproblematiske eller problematiske utgangspunkt. I anmeldelsen av Steens bok brukte han det nasjonale «vi» en eneste gang, ikke om nordmennene i 1814, men om nordmennene i hans egen samtid: «Ethvert folk har sine nasjonale myter. Også vi har våre» (STs utheving). Og den myten Seip omtalte var den samme som den Jervell henter frem for å avlive på nytt – 46 år senere.

Når ordet «vi» ellers opptrer i Seips skrifter, er det nesten alltid i betydningen «vi historikere», ikke «vi nordmenn». I tråd med sitt vitenskapsideal forsøkte Seip å plassere seg et sted utenfor sitt forskningsmessige yndlingsobjekt (det politiske Norge) og betrakte det på kritisk avstand. Det første kapitlet i hans *Utsikt over Norges historie* fra 1974 begynner som følger: «Det som skjedde i Norge i året 1814 er et av de underligste eventyr europeisk historie kjenner.» Han plasserer altså Norge, nettopp slik Jervell ønsker, i en europeisk kontekst. Videre sammenligner han hendingene i Norge 1814 med dem i Frankrike 1789 og Russland 1917, og han tar eksplisitt opp forholdet mellom datidas nordmenn og «de andre». Som en foregripelse av postmodernismens sjargong setter han til og med «de andre» i anførselstegn. Les følgende sitat, og legg merke til at han snakker om «dette land», ikke *vårt land*:

En hovedsak i dette lands liv og overhodet for livet i dette land, har vært forholdet til utenverdenen. Norge har i forhold til den europeiske kulturkrets en marginal beliggenhet. Dette er et grunnleggende trekk ikke bare ved landets politiske historie, men også ved dets økonomi og kultur. Det ligger fjernt, og i sin fjernhet og svakhet er det avhengig. Spørsmålet om union eller ikke union, om fremmed kultur eller hjemlig kultur, om å være eller ikke være, har spillet en overveldende rolle. Man kan si at gjennom århundrer har dette land knapt vært til. Forholdet til «de andre» var altså skjebnesvangert. Men «de andre» har vært to ting. Det var Norden og det var Verden. Danmark og Sverige lå som en indre ring mellom Norge og den øvrige verden. Denne indre ring har dels formidlet og avsilt kulturimpulser, dels ligget som en politisk barriere.

Så går han videre til å beskrive hvordan den ytre ring gjorde seg gjeldende i 1814. Han nevner Sars' og Steens motstridende oppfatninger og refererer Steen (på side 18) for det syn at nordmennene (omtalt som «de», ikke *vi*) fikk selvstendighet og fri forfatning i gave. Seip erklærer seg uenig med Sars og enig med Steen. Så går han enda lenger og uttrykker så å si samme syn på Norge før 1814 som det konstruksjonistene forfekter i dag:

Norge er fra naturens side en periferi uten sentrum, en lang rekke landskaper som ikke konvergerer. Dette har bestemt landets historie. I høy middelalderen ble det hele holdt sammen av en sterkt sentraliserende kongemakt, et kongelig velde av ganske andre dimensjoner enn i Sverige og Danmark. Økonomisk sett var Norge omkring 1800 og lenger frem splittet i enheter med liten kommunikasjon seg imellom. På mange måter var København et mer naturlig midtpunkt for norske landsdeler enn Christiania.

Seip omtaler 1814 som «en nasjons fødsel» og understreker at den nasjonale bevegelse ikke var en forutsetning for 1814, «men et produkt av det som da skjedde. I løpet av få måneder oppstod et fellesskap, en nasjonal bevissthet ble skapt, og dermed en nasjon i annen for-

stand enn tilfelle hadde vært forut for 1814» (s. 51).

Det er underlig at nettopp Seip blir gjort til hoggestabbe for dagens konstruksjonister. Få har vel stått nasjonalisme og nasjonale følelser fjernere enn han. I hans bøker kan konstruksjonistene finne mer etterrettelig, og ikke minst bedre formulert, ammunisjon enn de kan drømme om å produsere på egen hånd. Jervell og Neumann står på Seips linje. De står i motsetning til Sars, Bergsgård og deres fremste arvtager i dag, Kåre Lunden. Mye tilsier imidlertid at forskningen i økende grad vil underminere konstruksjonistiske oppfatninger og påvise eldre og mer utbredt norsk identitet enn det har vært vanlig å regne med. Nå gjenoppdager nemlig unge historikere de «nasjonale» identitetene i det vi er vant til å betrakte som «før-nasjonal tid», dvs. før opplysningstida. For noen tiår siden var det ikke noe poeng å oppdage slike identiteter. Allmennheten tok dem da for gitt. Nå har disse identitetene vært benektet lenge nok, og av tilstrekkelig mange, til at det er interessant å hente dem frem igjen fra kildene. Da kan det også bli fristende å gjøre den gamle feilen om igjen: forveksle norsk *identitet* med aspirasjoner om nasjonal frihet og selvstendighet. Det er to forskjellige ting. Før 1814 var det fullt mulig å ha norsk identitet og samtidig føle seg til rette i et tvillingrike med København som Kongens by.

Er det da intet å bebreide Seip fra Jervells, Neumanns (og min) kosmopolitiske eller eu-

ropeiske synsvinkel? Jo, hans forskningsstrategi og fagpolitikk. I tråd med etterkrigstidas tendens i mange land konsentrerte han, lik som Steen, Sars og Bergsgaard, hele sin forskning om den staten hvor han selv var borger. Med sin sentrale posisjon bidrog han dermed til å utvikle et historikerlaug med ensidig fokus på eget land. Få nyere norske historikere har vært ideologiske nasjonalister eller ureflekterte «vi»-tenkere, men det store flertall har spesialisert seg på dette lille, marginale landet. Det har ført til at det ved norske universiteter er mangel på forskningsbasert historisk kunnskap om andre nordiske land, resten av Europa, for ikke å snakke om Amerika og Asia, mens Afrika er noe bedre dekket.

I 1991 sendte jeg den aldrende Jens Arup Seip en bok om et annet land enn Norge med en dedikasjon der jeg fremhevet betydningen av å forske på resten av verden. Seip sendte meg som takk sin siste bok med hilsen fra «en som har sett verden, og gikk til Norge for bedre å forstå den.» Om det å forstå verden var hans reelle eller et vikarierende motiv, skal være usagt. Det er nok lettere å oppnå den dybdeforståelse som skal til for å begripe visse aspekter ved «verden» i betydningen «menneskelige samfunn generelt» hvis man studerer de samfunn man selv er vokst opp i. Men alle samfunn er ikke som dem vi møter i Norge. Hvis nesten alle i et forskningsmiljø konsentrerer seg om samme lille land, vil de fleste menneskelige samfunn forbli uforstått.